

РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИSOCIO-PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF THE EDUCATIONAL PROCESS
IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Стаття присвячена проблемі соціально-психологічного супроводу в закладах вищої освіти, що є необхідним елементом освітнього процесу в умовах змін на глобальному рівні. Встановлено, що соціально-психологічний супровід є системою цілеспрямованих заходів, спрямованих на підтримку емоційного та соціального благополуччя студентів і викладачів в умовах навчання. Наголошено, що соціально-психологічний супровід освітнього процесу закладів вищої освіти включає комплекс психологічних і соціальних інтервенцій, що допомагає студентам адаптуватися до змін у навчальному середовищі, покращити якість взаємодії в групах, підтримати психоемоційний стан у стресових ситуаціях і запобігти виникненню проблем. Акцентовано увагу на ключових складових соціально-психологічного супроводу, зокрема психологічній (психологічна підтримка студентів, психологічне консультування для викладачів), соціальній (розвиток соціальних навичок, робота з професійним самовизначенням студентів) та конфліктологічній сферах (розвиток духовного інтелекту, комунікація та взаємодія в групах). Розглянуто методи підтримки, такі як тренінги, медіація, кар'єрне консультування, волонтерська діяльність і розвиток емоційного інтелекту, які сприяють адаптації студентів, знижують стрес і підвищують ефективність освітнього процесу закладу вищої освіти. З'ясовано, що важливу роль відіграє використання сучасних технологій для підвищення доступності та персоналізації психологічної підтримки. Автором показано, що інноваційні технології змінюють традиційні методи супроводу, виробляючи їх більш доступними, персоналізованими та інтерактивними, створюючи нові можливості для покращення психологічної підтримки студентів, ефективної роботи з їх емоційним і соціальним розвитком, а також для формування нових підходів у наданні консультацій та підтримки.

Ключові слова: заклад вищої освіти, освітній процес, соціально-психологічний супровід,

методи підтримки, складові соціально-психологічного супроводу.

The article is devoted to the problem of socio-psychological support in higher education institutions, which is a necessary element of the educational process in the conditions of changes at the global level. It is established that socio-psychological support is a system of targeted measures aimed at supporting the emotional and social well-being of students and teachers in the conditions of learning. It is emphasized that socio-psychological support of the educational process of higher education institutions includes a complex of psychological and social interventions that help students adapt to changes in the educational environment, improve the quality of interaction in groups, support the psycho-emotional state in stressful situations and prevent the emergence of problems. The focus is on the key components of socio-psychological support, in particular the psychological (psychological support of students, psychological counseling for teachers), social (development of social skills, work with students' professional self-determination) and conflictological spheres (development of spiritual intelligence, communication and interaction in groups). Support methods such as training, mediation, career counseling, volunteering, and emotional intelligence development are considered, which contribute to student adaptation, reduce stress, and increase the effectiveness of the educational process of a higher education institution. It was found that the use of modern technologies plays an important role in increasing the accessibility and personalization of psychological support. The author shows that innovative technologies change traditional support methods, making them more accessible, personalized, and interactive, creating new opportunities for improving psychological support for students, effective work with their emotional and social development, and for the formation of new approaches to providing consultations and support.

Key words: higher education institution, educational process, socio-psychological support, support methods, components of socio-psychological support.

УДК 37.013.42 – 364.048.6
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.1.34>

Крупник З.І.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри психології
та соціальної роботи
Західноукраїнського
національного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасному світі заклади вищої освіти стикаються з численними соціально-економічними та технологічними змінами, які значною мірою впливають на психоемоційний стан студентів та викладачів. Глобалізація, цифровізація, різноманітність студентського контингенту та зростаюча конкуренція на ринку праці залишають нові вимоги до освітнього процесу та соціально-психологічного клімату в університетах.

Сучасний заклад вищої освіти (ЗВО) – це не тільки інститут, який передає знання, а й середовище, в якому студенти та викладачі мають можливість соціалізуватися, розвиватися, адаптуватися до професійних вимог, долати стреси та конфлікти. Освітній процес, у свою чергу, не є лише академічним навчанням, а включає взаємодію студентів, викладачів, адміністрації та суспільства. Наразі проблеми, пов'язані з адаптацією студентів до

університетського середовища, академічним стресом, недостатньою мотивацією, конфліктами між учасниками навчального процесу, низьким рівнем емоційного інтелекту або відсутністю соціального навичок, впливають не тільки на навчальні досягнення, а й на психологічний клімат в університеті в цілому. Саме у цьому контексті особливої актуальності набуває проблема організації соціально-психологічного супроводу, який спрямовано на підтримку емоційного та соціального благополуччя студентів і викладачів в умовах навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття та проблематику різних аспектів соціальної роботи вивчали В. Андрущенко, І. Зверева, А. Капська, І. Козубовська, М. Лукашевич, І. Мельничук, І. Мигович, В. Полтавець, Н. Лавринченко, Т. Семигіна, С. Харченко, А. Ярошенко та інші. Проблему соціально-психологічного супроводу та підтримки вивчали І. Булах, Н. Волянчук, Ю. Гундештайло, М. Дворник, Т. Демидова, Б. Лазоренко, В. Лейтон, І. Кошго, П. Купка, В. Мозговий, Е. Нонан, В. Панок, Н. Пов'якель, Е. Рогов, М. Скілбек, Т. Титаренко, Ю. Укке, Е. Хартман, Ю. Шадріков та ін. Результати дослідної діяльності вищезазначених фахівців були основоположними в розробленні концептуальних засад нашого дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність значного інтересу до проблеми соціально-психологічного супроводу освітнього процесу в закладах вищої освіти та відсутність фундаментальних досліджень вказаного напрямку зумовили необхідність організації дослідницької діяльності.

Мета статті – аналіз соціально-психологічного супроводу в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціально-психологічний супровід є системою цілеспрямованих заходів, спрямованих на підтримку емоційного та соціального благополуччя студентів і викладачів в умовах навчання. Він включає комплекс психологічних і соціальних інтервенцій, що допомагає студентам адаптуватися до змін у навчальному середовищі, покращити якість взаємодії в групах, підтримати психоемоційний стан у стресових ситуаціях та запобігти виникненню проблем.

На сьогоднішній день питання ефективності соціально-психологічного супроводу в освітньому процесі залишається недостатньо дослідженим. Необхідно з'ясувати, які саме методи соціально-психологічної підтримки є найбільш ефективними в умовах сучасних ЗВО, які впливають на академічну успішність, соціальну адаптацію студентів і зниження стресу. Так, методом соціально-психологічного супроводу є не лише допомога студентам у процесі навчання, а й підготовка їх до професійного життя. Соціально-психологічні програми, які фокусуються на розвитку соціальних навичок,

стресостійкості, ефективної комунікації та здатності працювати в команді, мають вагоме значення для майбутніх фахівців [10]. Окрім того, сучасні ЗВО повинні активно формувати у студентів і викладачів не тільки професійні компетенції, але й соціальну відповідальність, емоційну зрілість та здатність до ефективної взаємодії в соціумі. Саме соціально-психологічний супровід є інструментом для формування таких якостей.

Аналіз наукової літератури уможливив констатування того, що соціально-психологічний супровід освітнього процесу є невід'ємною частиною забезпечення психологічного комфорту та розвитку студентів у сучасних закладах вищої освіти. З огляду на це, враховуючи складність та багатогранність соціально-психологічних процесів у студентському середовищі, соціально-психологічний супровід потребує чіткої структури, що дозволяє ефективно організувати та реалізувати заходи, що сприяють підтримці студентів на різних етапах їхнього навчання (рис. 1).

Структура соціально-психологічного супроводу повинна бути комплексною, інклюзивною і гнучкою, з урахуванням різноманітних потреб і викликів, тому нами було виокремлено три основні елементи, такі як: психологічна сфера, соціальна сфера, сфера конфліктології. Розглянемо детально кожен з виокремлених нами компонентів.

Психологічна сфера. Сучасний освітній процес характеризується значними змінами в умовах навчання та виховання, що значно впливають на психологічний стан студентів. В умовах інтенсивних навчальних навантажень, постійних стресів, тривожності через невизначеність щодо майбутньої та високої конкуренції саме психологічна підтримка студентів стає необхідною складовою і частиною соціально-психологічного супроводу [8].

Зазначимо, що психологічна підтримка включає в себе не лише допомогу у вирішенні індивідуальних проблем, а й створення умов для розвитку студентів, їх соціальної та емоційної адаптації, що, у свою чергу, сприяє успішному засвоєнню знань та ефективній кар'єрній самореалізації. Психологічна підтримка є елементом соціально-психологічного супроводу, вона впливає на емоційний клімат у навчальному середовищі та сприяє ефективності освітнього процесу. Результатом психологічної підтримки у виокремленому нами компоненті є зниження рівня тривожності студентів як суб'єктів освітнього процесу.

Варто наголосити, що викладачі закладів вищої освіти також виступають у ролі суб'єктів освітнього процесу. У сучасних вищих навчальних закладах викладачі є основними носіями знань і виховного впливу на студентів. Однак їх роль не обмежується лише науково-освітньою діяльністю. Викладачі також перебувають під великим тиском через високу відповідальність, стреси, пов'язані

з організацією освітнього процесу, взаємодією з різними категоріями студентів, постійним навантаженням та вимогами до професійної діяльності [9]. В цьому контексті, психологічне консультування для викладачів стає суворою реальністю задля емоційного розвитку, зниження рівня стресу, покращення психологічного клімату в університеті та покращення взаємодії зі студентами.

Виокремимо, що підвищення психоемоційного благополуччя викладачів має позитивний вплив не тільки на їх здоров'я та ефективність роботи, але й на загальний освітній процес. До основних функцій психологічної підтримки для педагогів можемо віднести: зниження стресу та подолання вигорання.

Соціальна сфера. Соціальні навички є важливою складовою особистісного розвитку студента, що сприяє його адаптації в суспільстві, успішній взаємодії з іншими людьми та ефективній професійній діяльності в майбутньому. В умовах сучасного закладу вищої освіти, де навчаються студенти з різних культурних, соціальних і економічних груп, особливо важливі комунікативні та міжособистісні навички, що дозволяють створити ефективне й гармонійне середовище для їх навчання і розвитку. Соціально-психологічний супровід у ЗВО передбачає не лише передачу знань, а й розвиток означених навичок серед студентів, як наслідок сформована здатність взаємодіяти з однолітками, викладачами.

Як зазначають вчені, тренінги, які спрямовані на розвиток комунікативних та міжособистісних

навичок, є інструментом у соціально-психологічному супроводі освітнього процесу. Вони допомагають студентам покращити навички взаємодії з іншими людьми, навчитися розуміти емоції інших, ефективно передавати свої думки та відновлювати здорові стосунки. Студенти повинні навчитися виявляти інтереси до співрозмовника, задавати уточнюючі питання і слухати відповіді. Це особливо важливо для групової роботи, де взаєморозуміння є ключовим для досягнення результату [3; 10].

Важливим елементом у процесі проведення тренінгів є вміння відслідковувати групову динаміку. Групова динаміка – це процес взаємодії між членами групи, що починає її функціонування. Розуміння цих процесів дозволить завершити деякі джерела конфліктів та запобігти їх розвитку. Вчені серед основних підходів до управління груповою динамікою виокремлюють: моделювання ситуацій (вивчення реальних або змодельованих ситуацій у групі студентів, вони бачать можливості виникнення конфліктів і навчаються ефективно їх вирішувати); розподіл ролей у групах (під час групових завдань важливо правильно визначити ролі учасників, щоб уникнути ситуацій, коли певні члени групи почуваються маргіналізованими або недооціненими, що створює атмосферу спільної поваги та підтримки); групова кооперація та підтримка (система підтримки та взаємодопомоги серед студентів зменшує рівень стресу й напруги в групі) [3; 11].

Соціально-психологічний супровід у ЗВО відіграє важливу роль у здобутті студентами знань,

Рис. 1. Структура соціально-психологічного супроводу

умінь, навичок й наданні відповідної підтримки, необхідної для адаптації та здійснення ними свідомого вибору своєї майбутньої професії. Саме професійне самовизначення є ключовим аспектом життєвого шляху кожної людини, й особливо важливе на етапі навчання у ЗВО. В сучасному світі темп змін на ринку праці є високим, а вибір професій дуже широкий, допомога студентам у визначенні їхнього професійного шляху стає необхідною. Це дозволяє студентам розвивати навички, що відповідають їхнім інтересам і здібностям, а також підготувати їх до реальних вимог професійної діяльності.

Профорієнтація є також важливим етапом у процесі професійного самовизначення студентів. Вона забезпечує не лише вибір майбутньої професії, а й допомогу студентам у розвитку їхніх здібностей, вмінь і навичок, які забезпечують успішну кар'єру.

Волонтерська діяльність та участь у громадських ініціативах є елементами, які сприяють розвитку професійного самовизначення студентів. Волонтерство дає студентам можливість на практиці розвивати соціальні та організаційні навички, а також отримати досвід роботи в команді, взаємодії з людьми та різними організаціями. Серед переваг волонтерської діяльності для професійного самовизначення студентів варто виокремити: розвиток організаційних та лідерських навичок (студенти, залучені до волонтерських ініціатив, мають можливість розвивати управлінські та лідерські якості); зміцнення соціальних навичок (участь у соціальних проектах дозволяє студентам розвивати комунікаційні навички, навчатися взаємодії з людьми різних соціальних груп та культур); зв'язок з реальним світом (завдяки участі у волонтерських та громадських ініціативах студенти можуть краще зрозуміти, які професії можуть їх зацікавити, а також перевірити свої інтереси на практиці); можливості для професійного зростання (волонтерські ініціативи можуть стати основною складовою майбутнього кар'єрного зростання).

Вважаємо за необхідне виокремити типи громадських ініціатив, такі як: соціальні проекти та дії (організація допомоги малозабезпеченим, підтримка екологічних ініціатив, участь у проектах з підтримки здоров'я або культурних заходів. Участь у таких проектах дає студентам реальний досвід взаємодії з соціальними інститутами та громадами); освітні ініціативи (студенти можуть залучатися до організації семінарів, тренінгів, культурних та освітніх заходів для молоді чи людей з обмеженими можливостями. Ці заходи не лише покращують навички комунікації та організації, а й дають можливість вплинути на розвиток соціальних процесів у суспільстві). Констатуємо, для досягнення максимального ефекту в професійному самовизначенні студентів важливо інтегрувати

профорієнтацію та волонтерську діяльність в освітній процес. Це можна зробити шляхом організації кар'єрних днів і виставок вакансій, спільних проектів з бізнесом та неурядовими організаціями, інтеграції волонтерства в навчальний процес тощо.

Конфліктологічна сфера. У сучасних вищих навчальних закладах студенти взаємодіють з різними соціальними групами в яких можуть виникати конфлікти з різних причин: різниця у поглядах, непорозуміння, культурні відмінності, стресові ситуації тощо. Конфлікти є природною частиною людських відносин, але їх не завжди можна уникнути. Однак важливою частиною соціально-психологічного супроводу в ЗВО є навчання студентів ефективним методам вирішення конфліктів, розвиток навичок конструктивної взаємодії.

Конфліктологія, як наука і практична дисципліна, спрямована на вивчення причин виникнення конфліктів, а також на розробку методів їх ефективного вирішення. Вона стає особливо важливою в умовах інтенсивних соціальних і культурних змін, коли взаємодія між іншими групами стає дедалі складнішою. В рамках соціально-психологічного супроводу студентів у ЗВО конфліктологія включає розробку практик, які допомагають знизити рівень агресії та напруги в навчальному середовищі та підвищити ефективність колективної роботи.

Основні принципи ефективної комунікації в означеному компоненті: активне слухання, ясність і точність, відкрите спілкування, рішення конфліктів через компроміси. Підкреслимо, що в межах соціально-психологічного супроводу конфліктологія може бути інтегрована в освітній процес через організацію тренінгів і практичних занять, які сприяють розвитку комунікативних навичок, ефективної взаємодії в групах, а також навчання студентів методам конструктивного вирішення конфліктів.

Духовний інтелект є важливою складовою конфліктології. Він вважає, наскільки хорошу людину можна розпізнавати, розуміти та керувати своїми емоціями, а також взаємодіяти з емоціями інших. У вищих навчальних закладах розвиток емоційного інтелекту у студентів дозволяє не тільки уникати конфліктів, але й вирішувати їх конструктивним шляхом. Основні аспекти розвитку духовного інтелекту: самосвідомість, самоконтроль, емпатія, соціальні навички [7].

Розвиток нових технологій має значний вплив на соціально-психологічний супровід освітнього процесу у вищих навчальних закладах (ЗВО). Сучасні технології створюють нові можливості для покращення психологічної підтримки студентів, ефективної роботи з їх емоційним і соціальним розвитком, а також для формуванні нових підходів у наданні консультацій та підтримки. Інноваційні технології змінюють традиційні методи супроводу, виробляючи їх більш доступними, персоналізованими та

інтерактивними. Сучасні онлайн-платформи та мобільні додатки надають можливість для психологічної підтримки, розвитку емоційного інтелекту та самодопомоги. Завдяки платформам для відеоконференцій, таким як Zoom, Skype або спеціалізовані психологічні сервіси, студенти можуть отримати психологічну допомогу від спеціалістів без необхідності фізичної присутності в офісі. Онлайн-консультування може проводитися індивідуально або в групах, що дозволяє охопити більшу кількість студентів, забезпечуючи конфіденційність і доступність [6].

Отже, соціально-психологічний супровід освітнього процесу ЗВО, особливо через активне використання нових технологій та інноваційних підходів, дозволить ефективно адаптувати студентів до змінених умов й допомогти їм знайти свій шлях у професійному світі.

Висновки. Представлений матеріал та власний досвід дозволяють стверджувати, що в умовах швидких соціальних, економічних і технологічних змін, які створюють нові виклики для цих закладів вищої освіти, супровід має стати основою для забезпечення психологічного благополуччя, емоційної та соціальної адаптації студентів і викладачів. У процесі соціально-психологічного супроводу важливо не тільки забезпечити емоційну підтримку студентів, але й сприяти розвитку ключових соціальних і професійних навичок, таких як комунікація, стресостійкість, конфліктологія, а також допомогти у професійному самовизначенні через профорієнтацію та волонтер. Окрім того, визначені компоненти соціально-психологічного супроводу (психологічна, соціальна і конфліктологічна сфери) здійснюють вагомий вплив на навчальний процес та розвиток студентів. Так, психологічна сфера знижує стрес і тривожність, підтримує емоційний клімат, соціальне покращення розвитку міжособистісних і комунікативних навичок, а конфліктологія забезпечує навички вирішення конфліктів і покращує взаємодію між учасниками навчального процесу. Усі ці аспекти сприяють не лише покращенню якості освіти, але й підготовці студентів до реальних викликів професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Власенко І.А., Фурман В.В., Рева О.М., Канюка І.О. Психологічне здоров'я студентської молоді. Вінниця: ТВОРИ. 2022. 224 с.
2. Кічук А. В. Психологічний супровід зміцнення психоемоційного здоров'я студентів: про один із підходів до набуття ознак конструктивності. *Габітус*. 2023. Вип.46. С. 85–89.
3. Коростіянець Т. П. Педагогічний супровід студентів в освітніх установах педагогічної вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12(1). С. 111–114.
4. Крупник З.І. Соціально-психологічний супровід населення, яке потребує допомоги в умовах війни. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 55. т. 3. С. 166–169.
5. Марчук Л., Яцина О. Психологічний супровід фахової підготовки психолога в умовах трансформації освіти. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. 2014. Вип. 1(5). С. 312–318.
5. Мицько В.М. Специфіка дистанційного психологічного консультування в мережі Інтернет. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: психологія*. 2011. Вип. 1. С. 68–80.
6. Пляка Л. В., Ольховська А. Б. Емоційна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх фахівців фармацевтичного сектору. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 159–162.
7. Періг І.М. Психологічний супровід учасників освітнього процесу закладів вищої освіти в контексті підтримки ментального здоров'я. *Педагогічна та вікова психологія*. 2024. Т. 35 (74). № 4. С. 120–124.
8. Предко В.В. Психотехнологія розвитку життєстійкості особистості вчителя. *Науково-методичні основи психологічного супроводу діяльності вчителя в умовах реформування освіти (діагностика і корекція)*. Практичний посібник / за наук. ред. В. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи НАПН України. 2022. С. 69–104.
9. Соціально-психологічний супровід у мегаполісі: колективна монографія / За заг. наук. ред. проф. Резван О. О. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2024. 342 с.
10. Щедріна М. М. Соціально-психологічний супровід студента у період адаптації до навчання у ВУЗі. *Психологія: реальність і перспективи*. 2018. Вип. 10. С. 165–170.